

aanpak
begeleidings
ethiek

Verslag workshop

Aanpak Begeleidingsethiek
**Leeftijdsverificatie met Digitale
Identiteit bij Sociale Media -
TikTok**

Voorwoord

De toenemende digitalisering brengt ingrijpende veranderingen met zich mee, in allerlei sectoren. Nieuwe mogelijkheden voor communicatie, monitoring en analyse roepen vragen op. Wat is de positie van de mens in deze omgeving, hoe staat het met data, met privacy, wat doen algoritmes en wat willen gebruikers eigenlijk? Begeleidingsethiek is ethiek die zich specifiek met dit soort vragen bezighoudt. Hij is gebaseerd op techniekfilosofie, die uitgaat van eeuwenoude verwevenheid tussen mens en technologie.

De Aanpak Begeleidingsethiek is een concrete aanpak waarin betrokkenen met elkaar in dialoog gaan over de effecten van de nieuwe technologie én de waarden die daarbij in het geding komen. Dat zijn vaak waarden gelieerd aan autonomie van de gebruiker, efficiëntie van het proces, transparantie van het algoritme, privacy, et cetera.

Tijdens de sessie komen verschillende stakeholders als gebruikers, ontwikkelaars, beleidsvormers en beslissers met elkaar in gesprek. Na de dialoog hebben de deelnemers ethische handelingsopties gegenereerd, waarvan verschillende vaak direct opgepakt kunnen worden. Er is gezamenlijk gekeken welke waarden we in het digitale domein belangrijk vinden en hoe we die willen verankeren en borgen in digitale processen en handelingen. Dit alles om ook bij verdere digitalisering op het vertrouwen van de samenleving en de participanten kunnen blijven rekenen. Dit is niet in één stap te realiseren; het is een continu proces waarin deze workshop een schakel is.

Workshop aanpak begeleidingsethiek

Initiatiefnemers: ECP | Platform voor de informatiesamenleving voor het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) in het kader van de Werkagenda Waardengedreven Digitalisering.

Moderatoren: Daniël Tijink (ECP), Susan van Esch (phbm)
moderator subgroep: Alexander van den Wall Blake (TNO, DBC)

Inbrenger case:

Technologie: Schluss: Onno Hansen-Staszyński

Context: TikTok: Thierry Marchand

Op 26 juli 2023 organiseerde ECP op initiatief van BZK een sessie Begeleidingsethiek over de casus 'Leeftijdsverificatie met digitale identiteit bij sociale media'. Aan de workshop namen deelnemers (zie bijlage voor specificatie) deel onder leiding van Daniël Tijink (ECP) en Susan van Esch (phbm).

De doelstelling is tweeledig:

- ▷ Leren tijdens de workshop
- Welke effecten, waarden en actoren worden genoemd
- Welke handelingsopties zijn er om de toepassing te verbeteren
- ▷ Leren over de Aanpak Begeleidingsethiek
- Hoe kan de organisatie deze methodiek gebruiken rondom ethische kwesties en technologie-implementaties

Het verslag bevat de volgende elementen:

- ▷ Toelichting op de Aanpak Begeleidingsethiek
- ▷ Weerslag van de workshop

Aanpak begeleidingsethiek

Aanpak begeleidingsethiek

De aanpak bevat de volgende fasen:

Fase 0 Introductie

Introductie over de doelstelling en een toelichting op het model en het gedachtengoed.

Fase 1 Toelichting

Hoe ziet de technologie eruit en in welke context wordt deze toegepast?

Fase 2 Dialoog

- ▷ Een korte ronde waarin de deelnemers aan de workshop de betrokken actoren benoemen.
- ▷ Brainwrite waar deelnemers mogelijke effecten benoemen en bespreken.
- ▷ Benoemen van waarden die een rol spelen bij die effecten.

Fase 3 Handelingsopties

In subgroepjes gaan de deelnemers op zoek naar handelingsopties vanuit de technologie, de omgeving en het individu.

Fase 1

Technologie en context

In deze ethieksessie staan de technologieën voor het verifiëren van de leeftijd van gebruikers van sociale media centraal. De casus is het gebruik van de digitale kluis van het bedrijf Schluss voor leeftijdsverificatie door TikTok.

Vanaf 13 jaar mag je een TikTok account aanmaken en kun je dus filmpjes posten. Niet alle toepassingen van de app zijn vanaf je 13^e toegankelijk. Voor 16- en 18-jarigen is er nog meer mogelijk bij gebruik van de app. TikTok heeft op dit moment verschillende manieren om te controleren of iemand de juiste leeftijd heeft voor de app:

1. Bij het downloaden van de app: in de appstore zitten *parental controls*,
2. Bij de eenmalige mogelijkheid om je leeftijd in te vullen bij installatie van de app,
3. Bij gebruik van de app door detectie aan de hand van o.a. gebruik van keywords.
4. Door toepassing van moderatie door een medewerker van TikTok wanneer een profiel gedetecteerd is. Wanneer TikTok vermoedt dat je te jong bent wordt je account verwijderd. In het laatste kwartaal van 2022 heeft TikTok 18 miljoen accounts verwijderd voor vermoeden van te jong zijn (wereldwijd, op een miljard gebruikers).

Als je het oneens bent met de verwijdering van je account kan je in beroep gaan. Je kan je leeftijd dan verifiëren door 1) je ID in te sturen, 2) je creditcardgegevens te geven of 3) een selfie te maken met een “*trusted adult*”. TikTok gebruikt deze werkwijze omdat ze zo min mogelijk gekopieerde identiteitsgegevens willen, omdat ze schaalbaar willen zijn en toegankelijk.

Schluss is een stichting die een digitale kluis ontwikkelt waarin men veilig identiteitsgegevens kan opslaan. De visie van Schluss is: alleen jij bepaalt wie wat met je in de kluis opgeslagen gegevens mag doen. Door de dienst die Schluss aanbiedt, ben jijzelf degene die staat tussen de uitgever van je identiteitsdata en de partij die jouw identiteit/leeftijd wilt verifiëren. Alleen jij hebt de mogelijkheid om voorwaardelijke inzage in data te autoriseren. Het product van de digitale kluis is nog in beta-fase. Schluss wil o.a. lock-ins en monopolies voorkomen. Uiteindelijk wil Schluss een organisatie van en voor gebruikers zijn

Fase 2

Dialogoog

In deze tweede fase gaan de deelnemers in gesprek over wie er betrokken zijn bij de inzet en het gebruik van digitale identiteit voor sociale media. Ook buigen zij zich over de positieve en negatieve effecten van deze inzet, en benoemen zij belangrijke waarden waar rekening mee gehouden moet worden bij de inzet van een dergelijke toepassing.

Actoren:

Bij de actoren is de vraag wie er betrokken is of geraakt wordt door de case. De deelnemers aan tafel vertegenwoordigen al een deel van die actoren. Ze noemen de volgende betrokkenen:

- Ouders (en ouderorganisaties)
- Kinderen
- Jongeren
- Gebruikers
- TikTok (waaronder moderatoren en contentclassificatiesystemen binnen TikTok)
- Beleidsmakers
- App stores
- Politiek
- Operatiesystemen op je telefoon of browser, en je zoekmachine
- Wetenschappers (met betrekking tot leeftijd en verslavingskenmerken)
- Schluss
- Toezichthouders vanuit de DSA: Europese Commissie, ACM, Autoriteit Persoonsgegevens
- Brondatabases
- Makers van content op TikTok

De vraag aan de deelnemers was om in het vervolg van de sessie ook te proberen vanuit deze perspectieven hun inbreng te geven.

Effecten:

De vraag is hier welke positieve en negatieve effecten de invoering en het gebruik van digitale identiteit voor leeftijdsverificatie bij sociale media heeft.

Positieve effecten

- Zorgen verminderen van ouders
- Meer transparantie wat wel en niet goede content voor je is
- Persoonsgegevens niet aan TikTok hoeven geven
- Bescherming van jongeren en hun gegevens
- Zelf toestemming kunnen geven of niet
- Meer vertrouwen in sociale media
- Meer duidelijkheid over wat er met je gegevens gebeurt
- Zekerheid over je leeftijd bij TikTok en makkelijk te delen toestemming
- Differentiëren naar content wordt verbeterd door TikTok
- Als Schluss goed werkt is er minder moderatie van mensen nodig bij TikTok
- Het is beter voor gezondheid om content hebben die bij je leeftijd past
- Voor TikTok is er een grotere betrouwbaarheid van leeftijden

Negatieve effecten

- Ik wil mijn gegevens niet aan nóg een app geven
- Relatie ouder/voogd kind wordt niet opgelost: als niet duidelijk is wie je ouder is, kan niet gebruik maken van Schluss en dus ook niet van TikTok
- Als mensen niet digitaal vaardig zijn kunnen ze de stappen niet doorlopen
- Te gemakkelijk akkoord geven op leeftijdsverificatie, als Schluss niet goed genoeg werkt.
- Geeft schijnveiligheid: het gesprek erover tussen voogd en kind is ineens niet meer nodig (gevoelsmatig)
- Kosten verbonden aan gebruik Schluss
- Gevaren van nieuwe techniek die nog niet uitgekristalliseerd is en geverifieerd kan worden
- Fragmentatie: we willen een robuuste oplossing over landen heen
- Chilling-effect: voorzichtig worden in waar je naar kijkt/zoekt omdat het misschien gekoppeld kan worden aan je identiteit
- Niet effectief misschien want je kan op andere apps alsnog die content zien
- Afhankelijkheid van Schluss
- Afhankelijkheid van je ouders

Waarden:

De relevante waarden zijn door de facilitators geïnventariseerd terwijl de deelnemers bezig waren met het benoemen van effecten. Achter veel effecten gaan waarden schuil. Die lijst is gedeeld met de deelnemers en door hen besproken en aangevuld. Dat leverde de volgende lijst met waarden op:

Waarden
Zorgenloosheid/zekerheid
Veiligheid
Autonomie
Vertrouwen
Efficiëntie
Gezondheid
Betrouwbaarheid
Vrijheid
Eenvoud
Inclusiviteit
Institutionalisering, gedragen invoering
Privacy
Effectiviteit/impact
Transparantie
Verbondenheid
Rechtszekerheid

De vetgedrukte waarden (**autonomie, gezondheid, inclusiviteit, privacy en effectiviteit/impact**) waren volgens de deelnemers het belangrijkste in deze casus en zijn meegenomen in de handelingsopties.

Fase 3

Handelingsopties

In het proces van het opstellen van de handelingsopties zijn de waarden uit de vorige fase meegenomen. De deelnemers kregen een uitleg over de verschillende categorieën binnen de handelingsopties. Het kan bijvoorbeeld gaan over het ontwerp van de technologie, het aanpassen van de omgeving waarbinnen de toepassing functioneert en het gedrag van mensen. De deelnemers worden in drie werkgroepen verdeeld en gaan ieder aan de slag met een van deze drie gespreksonderwerpen. Dat leidt tot handelingsopties per categorie.

Technologie:

- Op apparaat niveau leeftijdscontrole doen:
  - Dus het apparaat (telefoon, computer) weet hoe oud ik ben (privacy).
  - Voor sterke controle moet het apparaat gekoppeld zijn aan persoon en credential. Dit moet verifieerbaar zijn bij controle.
- Gegevens alleen ja/nee oud genoeg, niet letterlijke geboortedatum, dat scheelt qua privacy. Op geboortedatum kun je snel identificeren.
- Risicocategorisatie (Leeftijd enige wat risicofactor is? fijnmaziger systeem nodig voor wat goed voor je is... is er nog niet! Kunnen we dat überhaupt: waar ligt de verantwoordelijkheid > maar leeftijd wel voor nodig om te weten of het een kind is).
- Zorg dat keuze van wallets afgedwongen wordt bij installatie telefoon zodat er geen automatisme is om Google/ Apple wallet te kiezen (Analoog aan verplichte browserkeuze bij Windows).
- Dynamische leeftijdscontrole: misschien mag je later wel meer. (token gebruiken, waardoor regelmatig gekeken kan worden hoe oud je bent, tot het moment dat je wel oud genoeg bent).
- Guardianship afdwingen bij installatie Social Media app (wie is je guardian (ouder, verzorger etc.) die zorgt voor jouw welzijn en rechten kan bijstellen. Bewijzen wie je guardian is moet ook via je eID wallet kunnen)
- Moet ook controle blijven op content zelf.
- Platform zo inrichten dat schadelijke content niet in de filterloop terecht komt.
- Door social media content oormerken zodat er passendere content aangeboden kan worden.

Omgeving

- Het inregelen van de governance:
  - Wat zijn de taken, rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende partijen?
  - Wie geeft het uit, wie mag het binnenhalen?
- Toezicht op de tools, voldoen ze aan de voorwaarden?
- Wat zijn gecertificeerde uitgevers van E-ID?
- Er moet een wettelijke kader komen voor apps.
- Interoperabiliteit, meerder leveranciers moeten mogelijk zijn en met elkaar kunnen interacteren.
- Wat te doen al het toch misgaat, als de verkeerde leeftijd wordt doorgegeven bv?
- Het gaat ook om taal, dus er moet een regelboek komen, een boek met definities van belangrijke begrippen.
- Er moeten afspraken komen over hoe de techniek wordt ingericht
  - Komt er een centraal of een decentraal register van beschikbare wallets?
  - Is het webbased?
- Er moet een code komen voor open app design, op EU-niveau. Leeftijdsverificatie zou onderdeel moeten worden van Code of Conduct on Age-Appropriate Design. Zie ook: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/group-age-appropriate-design>
- Academisch onderzoek naar de nut en noodzaak van het gebruik van leeftijdsverificatie.
- Er moeten ondersteuningsprogramma's komen voor ouders, die hun kinderen nu niet digitaal kunnen bijstaan.
- Denk ook aan inclusiviteit, heeft iedereen wel een mobiel?
- Een code van age-appropriate design kan leiden tot wetgeving.

Mens/gebruik

Waar ligt de verantwoordelijkheid? Het reguleren van de omgeving is een voorwaarde voor deze handelingsopties.

- Mensen moeten meer digitale kennis en vaardigheden opdoen (mediawijsheid).
- De leeftijdsbegrenzing kunnen ouders gebruiken om het gesprek over gezondheid met kinderen aan te gaan.
- Wees niet alleen passief gebruiker van apps, maar ga je ermee bemoeien (geldt voor ouders, maar ook voor kinderen en jongeren).
- De kennis over weerbaarheid online moet vernieuwd worden en vergroot (bijv. 'hoe ga je om met peer pressure?').
- Zoek toegang tot kennis van hoe gezond om te gaan met sociale media.
- Betrek kinderen op een manier die aansluit bij hen.

Terugblik en afronding

Aan het einde van de workshop wordt teruggekeken en besproken wat de Aanpak Begeleidingsethiek concreet heeft opgeleverd. De casus en de begrippen werden als complex ervaren en de noodzaak om verder te discussiëren over dit thema vanuit verschillende perspectieven (niet als eerste een mogelijke technische oplossing) wordt door verschillende deelnemers benadrukt. De deelnemers geven aan dat het veel nieuwe inzichten oplevert en dat er in korte tijd veel handelingsopties zijn opgehaald. Daarnaast wordt de brede groep van deelnemers als meerwaarde ervaren.

Enkele reflecties van deelnemers:

“Deze vorm en sessie is sterk gericht op volwassen en op een hoog kennisniveau. Als we de doelgroep (kinderen en jongeren) goed willen betrekken moet daarvoor ook een ander soort bijeenkomst komen.”

“Goed om met zoveel verschillende mensen dit gesprek voeren. Ik ben blij dat er wetenschappelijk onderzoek naar het onderwerp van impact van sociale media op kinderen en jongeren gedaan wordt.”

“De discussie die loskomt bij de handelingsopties was goed om te voeren, en het is belangrijk om dat te blijven doen om een zo holistisch mogelijk beeld te krijgen.”

“Ik heb veel geleerd vandaag. Ik vond het leuk zoveel verschillende perspectieven te zien. Het is belangrijk om over deze complexe materie te discussiëren.”

De deelnemers

1. **Rivka van de Sande** juridisch beleidsmedewerker – Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties
2. **Cees van Koppen** Head of Public Policy, Benelux & Nordics - Snap
3. **Helen Vossen** assistent professor – Universiteit Utrecht
4. **Lieve Bogrop** – gebruiker TikTok
5. **Edo Haveman** head of public policy - Meta
6. **Mark Winsemius** programma manager autonomie online – Logius
7. **Vera van Eeten** – gebruiker TikTok
8. **Haitske van der Linden** communicatiestrateg - Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties
9. **Onno Hansen-Staszyński** adviseur - Schluss
10. **Thierry Marchand** Public Policy & Government Relations Manager Nederland – TikTok
11. **Ina Koning** associate Professor – Vrije Universiteit Amsterdam
13. **Sozja de Jager** – gebruiker TikTok (niet aanwezig bij handelingsopties)
14. **Nikki Bronzwaer** – gebruiker TikTok (niet aanwezig bij handelingsopties)
15. **André Kok** – RVIG
16. **Alexander van den Wall Blake** – business consultant SSI - TNO
17. **Jaap van der Marel** relatie manager European digital identity – Ministerie van Binnenlandse Zaken (online, niet aanwezig bij handelingsopties)

Moderatoren:

Daniël Tijink (ECP), Susan van Esch (phbm)

Submoderator: Alexander de Wall Blake (TNO)